

vooraanstaande historici die allen een aspect van de Japanse aanwezigheid in Nederlands-Indië in de jaren 1942-1945 tot thema hebben. In een heldere inleiding zetten de eindredacteuren uiteen wat de conferentie beoogde. Zij was bedoeld als eerste aanzet tot een nieuw internationaal debat over de bestaande historiografie. Volgens Post en Touwen dienen de ontwikkelingen in Indonesië in de jaren 1942-1945 en de revolutionaire jaren daarna niet zozeer op zichzelf te worden bekeken, maar veeleer te worden geplaatst in de bredere context van veranderingsprocessen in Azië als geheel. Niet zozeer de breuk, maar juist doorgaande lijnen zouden kenmerkend zijn voor de Japanse bezettingsjaren en de Indonesische revolutie. De Japanse aanwezigheid zou met andere woorden niet die abrupte cesuur in de Indonesische geschiedenis vormen waarvoor historici haar tot dusver hebben gehouden. De Japanse aanwezigheid zou daarentegen de al in de jaren dertig op gang gekomen veranderingsprocessen in Azië hebben voortgezet in plaats van te hebben geïnitieerd.

Bij alle opvattingen waarover consensus leek te bestaan, worden vraagtekens geplaatst. Zo zou de Indonesische nationalistische elite zich veel minder voor het Japanse karretje hebben laten spannen dan wordt gedacht en zouden lokale omstandigheden in veel grotere mate het Japanse beleid hebben bepaald dan tot dusver is aangenomen. Niet zozeer een nationaal, maar een regionaal c. q. lokaal onderzoek wordt bepleit.

Het zijn prikkelende, uitdagende stellingen die uitnodigen tot het lezen van de bundel. Hoewel het niveau van de artikelen zonder meer hoog valt te noemen, kan een gevoel van teleurstelling niet worden ontkend. Weliswaar werpen de bijdragen door hun ruimere context inderdaad een nieuw licht op de geschiedenis van de Japanse bezetting, maar ze hebben niet kunnen overtuigen dat de bestaande historiografische opvattingen niet langer houdbaar zijn. Voor een deel ligt dit ook aan de leesbaarheid van sommige artikelen. In zowel het artikel van Post over de vorming van de Japanse zakenelite in Indonesië in de jaren '30 en '40 als in dat van de Japanse hoogleraar in de economische geschiedenis Hikita Yasuyukio over de wijze waarop Japanse bedrijven toegang kregen tot de Indonesische markt tijdens de Japanse bezetting, wordt afbreuk gedaan aan het eigenlijke betoog door een te grote hoeveelheid aan gegevens en te veel uitweidingen. In de artikelen van Pompe over de Japanse invloed op het rechtstelsel in Indonesië en van Tou wen-Bouwsma over de positie van de Indo-europeanen wordt juist de opvatting bevestigd dat de Japanse tijd een breuk met het koloniale verleden vormde. Ook Goto Ken'ichi onderstreept in zijn bijdrage over het effect van de Japanse oorlogstijd op de Indonesische politieke elite eerder de verandering dan het statische aspect. In de andere bijdragen over respectievelijk de rol van de *pagreh praja* als uitvoerders van het Japanse beleid, het vraagstuk van de rijstdistributie, de economische infiltratie en de monetaire politiek komt het thema breuk-continuïteit eigenlijk helemaal niet zo aan bod. In die zin heeft de bundel niet aan de gewekte verwachtingen kunnen voldoen.

Het is ook maar de vraag of een diepgaande discussie ten aanzien van de bestaande historiografie wel nodig is. De conclusie dat de situatie veel diverser en complexer is dan verondersteld, is niet echt een *eye-opener* en betwijfeld mag worden of een hernieuwd discours ook tot fundamentele nieuwe inzichten zal leiden. In ieder geval heeft deze bundel de verdienste dat zij de veelvormigheid nog eens opnieuw heeft onderstreept en bovendien heeft getoond dat er ook tal van doorgaande patronen te ontdekken vallen. Het wachten is op de volgende conferentie.

H. Meijer

Commando's spreken tot de verbeelding. Door speelfilms maar ook door televisiebeelden van waargebeurde acties heeft het publiek een heroïsch beeld van hen. Dit boek vertelt de geschiedenis van het jubilerende Korps commandotroepen, de Nederlandse commando's. De auteurs, beiden werkzaam bij de Sectie militaire geschiedenis, besteden eerst aandacht aan de rol van deze elitetroepen in de Tweede Wereldoorlog. Op 22 maart 1942 beginnen enige Nederlandse vrijwilligers in Schotland aan een zware opleiding tot commando. Een deel van de groene baretten wordt onder de naam Korps Insulinde beperkt ingezet in Birma en Sumatra. Een ander deel van de eerste commando's, de No. 2 (Dutch) Troop, krijgt zijn vuurdoop tijdens de operatie Market Garden en op Walcheren. Na het einde van de Tweede Wereldoorlog worden deze twee eenheden opgeheven.

Tijdens de Bersiap (1945-1946) en de twee politionele acties (1947-1949) in voormalig Nederlands-Indië blijkt er weer plaats te zijn voor (para-)commando-troepen. In het begin is hun taak om met hun snelheid en verrassingselement de doorslag in de oorlog te geven. Later krijgen ze de rol om op die momenten in te springen, waar reguliere troepen de situatie niet meer in de hand hebben. In sommige gebieden, zoals op Zuid-Celebes, gaat men over tot guerillabestrijding. Een grote rol bij dit laatste speelt het Depot speciale troepen, in 1948 opgegaan in het Korps speciale troepen. Na het einde van het conflict met Indonesië wordt deze eenheid opgeheven.

In Nederland staat in deze jaren de Stormschool Bloemendaal aan de wieg van het in 1950 opgerichte Korps commandotroepen. Tijdens de eerste jaren van de Koude Oorlog (1950-1964) behouden de commando's het karakter van echte 'vechtsoldaten'. Bij een eventuele aanval vanuit het Oosten moeten zij zich in vijandig gebied begeven om daar sabotage-acties te ondernemen. In deze periode worden ze ingezet in Korea en in Nieuw-Guinea. Na een bezuinigingsronde in 1964 krijgen de commando's de taak zich tot superverkenners om te vormen. Hun functie bestaat nu uit het verzamelen van zoveel mogelijk informatie over de vijand door middel van lange-afstandspatrouilles. Na het einde van de Koude Oorlog (1990) hebben de commando's weer een andere invulling van hun taak gekregen. Zij nemen deel aan vredesoperaties onder de mantel van de Verenigde Naties, zoals in Bosnië. Het begeleiden en beschermen van humanitaire hulpverlening is nu hun opdracht.

Op het eerste gezicht lijkt deze publicatie slechts een jubileumboek met mooie foto's dat de nadruk legt op het heldhaftige karakter van de commando's. De auteurs willen schijnbaar zonder enige vorm van kritiek het bestaande beeld van de commando bevestigen. Het boek lijkt geschreven te zijn als wervingsmateriaal voor de nieuwe beroepssoldaat. Bij nader inzien moet dit beeld echter iets bijgesteld worden. Het boek geeft wel een duidelijk relativerend beeld van de betekenis van de commando's in de geschiedenis van de Nederlandse strijdkrachten. Daarnaast worden enkele zwarte bladzijden in haar geschiedenis (zij het summier) beschreven: de acties van Westerling en het Depot speciale troepen op Zuid-Celebes, diverse misdragingen van commando's in 1954, waaronder het aanhouden van een NS-trein tijdens een oefening en het met scherp schieten op straatverlichting, de Kamervragen eind 1980 over de oefening Pantserstorm na het publiceren van een zwartboek door de Vereniging van dienstplichtige militairen en de gebeurtenissen in juli 1995 rond de enclave Srebrenica.

Toch kan hiermee niet de indruk weggenomen worden dat de Sectie militaire geschiedenis zich met dit boek wel op zeer glad ijs heeft begeven. Het ontbreken van een notenapparaat, de zeer onvolledige lijst van archivalia en de beperkte kritische houding ten opzichte van het onderwerp doen zeker afbreuk aan het wetenschappelijke karakter van deze publicatie.

B. Minco, *Koude voeten. Begenadigd tot levenslang. Het relaas van een joodse scholier uit het Geuzenverzet. Oranjehotel. Untermassfeld. Mauthausen. Auschwitz. Dachau* (Nijmegen: SUN, 1997, 203 blz., f29,50, ISBN 90 6168 607 5).

Sinds de herdenking van de vijftigste mei verschijnen er weer veel boeken met het relaas van mensen die de Tweede Wereldoorlog persoonlijk hebben meegemaakt. De getuigen willen vooral dat hun verhaal opgetekend wordt en stellen dat zo iets niet nogmaals mag gebeuren. Het boek van Bill Minco vormt daarop geen uitzondering. Echter, dit bijzondere boek is meer dan alleen een waar gebeurd verhaal. Het handelt indirect ook over wat oorlogstrauma's kunnen doen met het geheugen van het slachtoffer en hoe moeilijk het is zo'n trauma te verwerken. Kort na de oorlog schreef Minco een verslag van zijn wederwaardigheden tijdens de oorlog. Dit deed hij op aanraden van zijn oude buurjongen, boezemvriend en hoogleraar psychiatrie, prof. dr. Sijds Nijdam. Het document is integraal opgenomen in dit boek. Minco zag dit verslag pas in de jaren tachtig terug. Hij kon zich van de genoemde feiten bijna niets herinneren. Het leek hem alsof het verslag over een vreemde ging. Slechts in later geschreven overdenkingen, die ook in dit boek zijn opgenomen, komen de herinneringen en de gevoelens terug. Prof. dr. E. Mulder, de voorzitter van de Stichting kunstenaarsverzet 1942-1945, de organisatie die deze publicatie mede mogelijk heeft gemaakt, spreekt niet voor niets over dit boek als 'een zelfverweer tegen de tijd'.

De feiten die in het verslag van Minco staan, zijn dan ook ongelofelijk. Gestaaft met archiefstukken en foto's, maar verder in een vrijwel emotionele toon doet hij kond van zijn tocht langs enkele van de beruchtste Duitse concentratiekampen. Op 7 februari 1941 wordt hij op school als achttienjarige door de Duitsers opgepakt op verdenking van spionage voor de geallieerden. Als lid van het Geuzenverzet heeft hij aan sabotage deelgenomen en een kaart van de militaire objecten in Rotterdam gemaakt. In een showproces wordt hij veroordeeld tot de doodstraf, die later wegens zijn minderjarigheid omgezet wordt in levenslang en drie jaar tuchthuis. Na de dodencel van het Scheveningse Oranjehotel wordt Minco in mei 1941 naar een tuchthuis in Münster overgebracht. Na grootschalige geallieerde bombardementen wordt hij via Lager 3 Brual Rhede in het Mohr-gebied bij Papenburg naar een nieuw tuchthuis vervoerd. In november 1941 komt hij aan in Untermassfeld bij Meiningen. Daar wacht hem bijna twee jaar eenzame opsluiting. Vervolgens wordt hij naar het concentratiekamp Mauthausen gebracht, waar hij als dwangarbeider tewerk wordt gesteld. Ondanks zijn joodse afkomst zit hij ook hier opgesloten met de status van gewone gevangene. Deze status zal hem in Auschwitz, waar hij in augustus 1943 aankomt, het leven redden. Hoewel hij zwaar ziek is, wordt hij niet geselecteerd voor de gaskamers. Als veroordeelde moet hij zijn straf 'gewoon' uitzitten. Wanneer de Russen oprukken, wordt hij via Gross-Rosen in januari 1945 geëvacueerd naar Dachau, waar hij in het bijkamp Mühldorf tewerk wordt gesteld. Na een bombardement keert hij via een fabriek in Tahlheim weer terug naar dit kamp. Tijdens het transport wordt hij echter in de buurt van Tutzing op 30 april 1945 bevrijd door de Amerikanen. In mei keert hij terug naar Nederland. Ter afsluiting van het verslag volgt een document van het Rode Kruis dat de exacte data geeft voor de rondreis van Minco. Het lijkt of hij het zelf allemaal niet kan geloven.

De overdenkingen en fragmenten uit publicaties, toespraken en radio- en televisietoespraken, die Minco in de jaren '90 heeft geschreven zonder kennis te hebben genomen van het reisverslag, zijn echter het meest indringend. Het voert de lezer mee in de gedachtewereld van een overlevende, waarbij de weggestopte herinneringen en gevoelens langzaam terugkomen. Zo beschrijft hij kort hetgeen hem in Untermassfeld overviel na een periode van eenzame opsluiting. Hij bracht er de nazigroet bij het binnentreden van de administratie. Hij had zich voor even